

Dr hab. Krzysztof Wiak, prof. KUL
Kierownik Katedry Prawa Karnego KUL
Al. Raclawickie 14
20-950 Lublin

Lublin, 7 czerwca 2021 r.

Recenzja
w postępowaniu w sprawie nadania
stopnia doktora habilitowanego Pani dr Marcie Romańczuk-Grąckiej

1. Uwagi ogólne

Uchwałą nr 13/2021/RD Rady Naukowej Dyscypliny nauki prawne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 18 marca 2021 r. zostałem powołany w skład komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitacyjnego dr Marcie Romańczuk-Grąckiej. Wywiązując się z powierzonego mi zaszczytnego obowiązku przedstawiam poniższą recenzję.

Zgodnie z treścią art. 221 ust. 8 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2021 r., poz. 478, t.j., dalej: P.s.w.), zadaniem recenzenta jest dokonanie oceny, czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2, i przygotowanie recenzji. Powołany przepis wymienia następujące warunki, jakie powinna spełniać osoba ubiegająca się o nadanie stopnia doktora habilitowanego:

- 1) posiadanie stopnia doktora;
- 2) posiadanie w dorobku osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a P.s.w., lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowym lub w recenzowanych materiałach z konferencji

międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b P.s.w., lub

c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne.

Z treści art. 221 ust. 8 P.s.w., co prawda, nie wynika wprost, aby obowiązkiem recenzenta było również sporządzenie recenzji w zakresie wykazywania się przez habilitanta istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Jest to jednak jedna z ustawowych przesłanek nadania stopnia doktora habilitowanego, o czym stanowi art. 219 ust. 1 pkt 3 P.s.w., i z tego względu należało ją również poddać ocenie.

Na wstępie należy wskazać, że przedstawiona dokumentacja potwierdza, że Pani dr Marta Romańczuk-Grącka posiada stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa, nadany jej uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 22 czerwca 2007 r., a monografia pt. *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym* została wydana przez wydawnictwo C.H. Beck, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie (2020) było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a P.s.w.

2. Ocena monografii naukowej (tzw. rozprawy habilitacyjnej)

We wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego Pani dr Marta Romańczuk-Grącka wskazała, że osiągnięciem naukowym, stanowiącym znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, o jakim stanowi art. 219 ust. 1 pkt 2 P.s.w, jest monografia pt. *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym*, wydana przez wydawnictwo C.H. Beck (Warszawa 2020, ISBN 978-83-8128-357-1, ss. 509).

Zagadnienie „przymusu psychicznego” nie było dotąd przedmiotem osobnej, pogłębionej refleksji w literaturze prawa karnego, co wynika przede wszystkim z tego, że nie jest to wyrażenie ustawowe i w aktualnym stanie prawnym nie ma ono normatywnej podstawy. Dostrzec jednak należy, że problematyka przymusu w relacjach interpersonalnych była obecna w badaniach autorów podejmujących bliskie kwestie „przymusu prawnego”, „przemocy”, „groźby”, a w okresie obowiązywania Kodeksu karnego z 1932 r. – „przymusu

nieodpornego”. W ostatnim latach również sam przymus psychiczny stał się przedmiotem badań opublikowanych przynajmniej w dwóch opracowaniach (J. Koredczuk, *Przymus psychiczny w polskim prawie karnym okresu międzywojennego*, *Studia Iuridica Toruniensia*, 2021, t. XI; M. Kowalewska-Lukuć, *Sprawstwo polecające a przymus psychiczny*, *Przegląd Sejmowy* 2019, nr 5). Tym bardziej dowodzi to potrzeby prowadzenia pogłębionych, interdyscyplinarnych dociekań nad rozpoznaniem istoty tego pojęcia, jego konceptualizacji oraz znaczenia dla zasad odpowiedzialności karnej.

Główny problem badawczy został postawiony w formie pytania: w jaki sposób i z jakiego powodu przymus psychiczny jako kategoria pozanormatywna wpływa na stosowanie instytucji prawa karnego? W nawiązaniu do niego sformułowano główną hipotezę: „Przymus psychiczny mimo pozaustawowego charakteru istotnie wpływa na stosowanie wielu instytucji prawa karnego i kształtuje treść wielu znamion ustawowych. Powodem tego stanu rzeczy jest nieodłączny udział elementów podmiotowych w zakresie przesłanek poszczególnych instytucji i znamion” (s. LIX). To ogólnie określone założenie badawcze zostało doprecyzowane przez 6 hipotez szczegółowych.

Dla wersyfikacji założonych hipotez badawczych wykorzystano metodę dogmatyczną oraz metodę analityczną. Praca ma wymiar teoretyczny, a jej istotną częścią jest odwoływanie się do konkretnych rozwiązań normatywnych, praktyki i orzecznictwa. Niewątpliwym walorem monografii jest jej ukierunkowanie interdyscyplinarne i integracyjne, wynikające z uwzględnienia dorobku historii, filozofii, a nade wszystko włączenie do zakresu badań perspektywy psychologicznej i socjologicznej. Cenną wartością są również liczne odniesienia do świata literatury i sztuki.

Monografia zawiera 6 rozdziałów, które składają się na dwie grupy zagadnień. W pierwszej (rozdziały I – III) Autorka wyjaśniła istotę przymusu psychicznego, jego zakres, a także relacje do innych pojęć o bliskich znaczeniach. W części drugiej (rozdziały IV – VI) zostały przeanalizowane funkcje, jakie pełni przymus psychiczny na tle różnych rozwiązań normatywnych, zarówno zaliczanych do części ogólnej prawa karnego, jak i w przepisach części szczególnej Kodeksu karnego.

W rozdziale I zostały omówione różne znaczenia pojęcia przymusu, występujące na płaszczyźnie językowej, filozoficznej, socjologicznej, pedagogicznej i psychologicznej. Autorka wyjaśnia je, uwzględniając przy tym właściwe dla każdej dziedziny cele, założenia i

instrumentarium badawcze. Poruszone zostały m.in. zagadnienia wolności człowieka, wolnej woli i przymusu w różnych koncepcjach filozoficznych, zjawiska przymusu na płaszczyźnie społecznej (w tym w kategoriach władzy i polityki), pojęcia wolnej woli i przymusu w psychologii. Wyprowadzone wnioski, w szczególności dotyczące związków z wyborami i działaniami w sferze wartości, pełnią rolę wprowadzenia do nakreślenia istoty przymusu w ujęciu prawnym. Wśród zaprezentowanych różnych klasyfikacji i definicji dla dalszych rozważań na tle prawa karnego szczególne znaczenie mają wyodrębnione dwie sub-kategorie. Pierwszą jest przymus bezprawny rozumiany jako stosowany samowolnie przez rozmaite podmioty w interesach partykularnych zamach na prawa i wolności innych w celu wywarcia wpływu na decyzję poszczególnych jednostek co do podjęcia określonego zachowania niezgodnego z wolną wolą każdego z nich. Drugą odmianą jest przymus prawowity, w tym prawny, który określa dopuszczalne granice realizacji norm prawnych (s. 48).

Rozdział II zawęża rozważania dotyczące kształtowania się teorii przymusu do nauki prawa karnego. W ramach rysu historycznego w sposób pogłębiony Autorka przedstawiła koncepcje przymusu w prawie rzymskim (*vis* i *metus*) oraz ewolucję, która doprowadziła do wyodrębnienia przymusu fizycznego (*vis absoluta*) oraz przymusu utożsamianego z groźbą (*vis compulsiva*). Interesujące są również dalsze dociekania w zakresie znaczenia przymusu na tle prawa kanonicznego i w wybranych systemach *common law*. W osobnym podrozdziale bardzo skrupulatnie zostały zreferowane koncepcje przymusu w prawie polskim i obowiązującym na ziemiach polskich oraz w poglądach doktryny i orzecznictwa – począwszy od Pierwszej Rzeczypospolitej, przez prawo państw zaborczych, aż do rozwiązań przyjmowanych na tle przepisów Kodeksu karnego z 1932 r. i Kodeksu karnego z 1969 r. Na marginesie trzeba jednak skorygować, iż Kodeks karny z 1932 r. formalnie nie był ustawą, jak podaje Autorka na s. 96, ale rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej.

W drugiej części tego rozdziału zostały poczynione ustalenia terminologiczne, w tym na podstawie różnych kryteriów wyodrębniono formy przymusu. Na potrzeby dalszych rozważań Autorka przyjęła, że *vis absoluta* możliwa jest wyłącznie przy zastosowaniu przymusu fizycznego, a *vis compulsiva* – zarówno fizycznego, jak i psychicznego. Osobnej interpretacji poddała poszczególne kategorie: przymus bezwzględny, przymus względny, przymus fizyczny i przymus psychiczny. Dokonane zestawienie dorobku przedstawicieli literatury przedmiotu, w tym w szczególności kryminologii i prawa karnego, świadczy o

istnieniu zróżnicowanych poglądów na temat istoty tych pojęć oraz zachodzących pomiędzy nimi relacji. Autorka nie unika ich oceny, a w podsumowaniach zajmuje własne uargumentowane stanowisko. I tak, ustalając istotę przymusu psychicznego stwierdziła, że jest to bezprawny środek psychologicznego nacisku na decyzję woli osoby zmuszanej (formą lub sposobem zachowania przestępnego), a jednocześnie specyficznym rezultatem zachodzącym w sferze psychicznej zmuszanego w postaci podjęcia decyzji woli niezgodnej z wolą wewnętrzną w wyniku narzucenia przez zmuszającego określonej motywacji (s. 118). Ze wstępnych obserwacji wynika, że przymus psychiczny najczęściej występuje łącznie z przymusem fizycznym, jednak ten drugi pełni względem pierwszego rolę subsydiarną – wzmacnia jego efekt. Wspólną cechą większości środków przymusu jest przedmiotowe traktowanie ofiar jako środków do osiągnięcia założonego przez sprawcę celu, jakim jest uzyskanie uległości. Typowym środkiem realizacji przymusu psychicznego jest groźba, ponadto – przemoc, zwłaszcza psychiczna, podstęp, a nawet psychomanipulacja. Te sposoby stały się przedmiotem szczegółowej analizy w dalszej części monografii.

W najobszerniejszym rozdziale III zostały wyjaśnione relacje zachodzące pomiędzy tytułowym pojęciem przymusu psychicznego a kategoriami o zbliżonym znaczeniu, jak: przemoc, groźba, podstęp, wpływ społeczny, psychomanipulacja, „pranie mózgu”. Najwięcej miejsca, prawidłowo, poświęcono relacjom zachodzącym pomiędzy terminami „przymus psychiczny” a „przemoc”, co wynika z częstego utożsamiania obu pojęć, w szczególności w psychologii. Dociekania te są pogłębione i zawierają szerokie odniesienia do etymologii i historii problemu, a także jego współczesnego ujęcia w socjologii, pedagogice, psychologii, kryminologii, prawie kanonicznym, prawie. Nie budzi zastrzeżeń ustalenie znaczenia i relacji zachodzących pomiędzy wyrażeniami, którymi posługuje się ustawodawca w Kodeksie karnym („przemoc wobec osoby”, „gwałt na osobie”, „przemoc innego rodzaju”), jak i w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie („przemoc w rodzinie”). Dobrze uzasadniony jest przy tym postulat *de lege ferenda* ujednolicenia terminologii kodeksowej (s. 186), podobnie jaki wnioski dotyczące relacji zachodzących pomiędzy oboma analizowanymi pojęciami. Autorka dostrzega, że szczegółowe zależności wynikają z przyjętej koncepcji przemocy, i zasadnie dowodzi, że w definicjach przymusu zwykle akcentuje się element wolicjonalny, a w określeniach przemocy – samo zachowanie (s. 197). Niedosyt (subiektywny recenzenta) wiąże się z brakiem szerszej refleksji nad

kwestią przemocy wykorzystywanej w celach politycznych. Autorka bardzo obszernie i wielopłaszczyznowo omawia: przejawy przemocy życiu społecznym (m.in. przemoc domową, *stalking*, *mobbing*, molestowanie seksualne, przemoc rówieśniczą, a nawet tak specyficzne zjawisko, jak kłątwa internetowa), podziały (w tym za Komitetem ds. Przemocy Domowej Rady Europy dzieli i definiuje przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, strukturalną, ekonomiczną), lecz pominęła kwestie tzw. przemocy miejskiej, ruchów anarchistycznych i antyglobalistycznych, a nade wszystko terroryzmu. Jest o tyle zaskakujące, że po pierwsze, przemoc jest uznawana za najważniejszą lub nawet niezbędną przesłankę uznania czynu za „terrorystyczny” (tak np. G. Rejman, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999, s. 1430; D.M. Schwartz, *Environmental Terrorism: Analyzing the Concept*, „Journal of Peace Research” 1998, nr 35, s. 486), a formułowane definicje podkreślają istnienie celu oddziaływania sprawców na społeczeństwo właśnie przez zastraszenie (zob. R. Lemkin, *Terroryzm*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1935, nr 41, s. 561). Po drugie, termin ten ma swoje normatywne odniesienie w Kodeksie karnym, przede wszystkim w definicji ustawowej „przestępstwa o charakterze terrorystycznym” (art. 115 § 20), a także w innych przepisach części ogólnej (art. 65, art. 110 § 1) i części szczególnej (art. 165a, art. 240 § 1, art. 255a, art. 258 § 2 i 4, art. 259a).

Omówienie pojęć takich jak przemoc, groźba, podstęp, wpływ społeczny, psychomanipulacja, „pranie mózgu” jest pogłębione i wielopłaszczyznowe, połączone ze wskazaniem na pełnione przez nie różne funkcje, a przede wszystkim – prowadzące do wniosków pozwalających na odróżnienie ich od przymusu. Przy okazji Autorka podejmuje szereg interesujących zagadnień szczegółowych, jak np. stawia pytanie czy psychika może być traktowana jako przedmiot czynności wykonawczej oraz dokonuje analizy złożonych procesów zachodzących w związku z psychomanipulacją i praniem mózgu. Cenną wartością przy tym są podsumowania i wnioski. Nie zawsze jednak są one tak oczywiste, jak przekonuje Autorka. Nie można na przykład zgodzić się z generalizującym stwierdzeniem jakoby przedstawiciele doktryny „zgodnie podkreślali”, że „uznanie kogoś za osobę najbliższą nie jest (...) uzależnione od odmienności płci obu partnerów” (s. 202). Należy dostrzec ewolucję zmierzającą w takim właśnie kierunku, jaka dokonuje się zwłaszcza w orzecznictwie Sądu Najwyższego, przy wsparciu części przedstawicieli piśmiennictwa, jednakże bez prowadzenia drobiazgowej kwerendy można wskazać głosy przeciwnie (zob. S.

Hypś; w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, s. 888-891 i wskazane tam omówienie poszczególnych stanowisk).

W dalszej części monografii zostały przeanalizowane funkcje, jakie pełni przymus psychiczny na tle różnych rozwiązań normatywnych Kodeksu karnego. W rozdziale IV Autorka dokonała analizy funkcji przymusu psychicznego jako składnika ogólnych konstrukcji prawa karnego, podejmując ten problem na tle okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną (obrona konieczna, stan wyższej konieczności, rozkaz przełożonego, ostateczna potrzeba w wojsku, karcenie wychowawcze) oraz form popełnienia przestępstwa (podżeganie, prowokacja, sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, usiłowanie). Każda z instytucji została dość obszernie scharakteryzowana, co poświęconym im poszczególnym częściom rozdziału nadaje charakter krótkich jednotematycznych opracowań zawartych w większej całości. Trzeba jednak przyznać, że te komentarzowe ustalenia zostały dobrze wykorzystane przy poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie czy i w jakim zakresie lub w jakich warunkach przymus psychiczny ma znaczenie jako element danej instytucji. Wywody są wzbogacone m.in. przez przywołanie genezy danej instytucji, orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Karnego i liczne kazusy (*deska Karneadesa*, przypadki karcenia wychowawczego). Część z tych rozważań może wywoływać z pewnością polemikę w ramach dyskursu naukowego, np. co do istnienia tzw. kontratypów pozaustawowych (karcenie wychowawcze) lub charakteru podżegania (materialnego czy formalnego), lecz należy stwierdzić, że stanowisko Autorki poparte jest zawsze gruntowną argumentacją z szerokim odniesieniem do literatury i orzecznictwa. I tu jednak zdarza się zbyt daleko idąca generalizacja, np. w tezie, iż bezskutkowy charakter podżegania nie budzi wątpliwości w aktualnym orzecznictwie (s. 315), zwłaszcza w konfrontacji z przeczącymi jej orzeczeniami sądów apelacyjnych przywołanymi na następnej stronie.

Podobne zadanie Autorka realizuje w krótkim rozdziale V, w którym poszukuje odpowiedzi na pytanie w jakim zakresie i pod jakimi warunkami znamiona ustawowe typów przestępstw (kierunkowe, czynności sprawczej, sposobu zachowania sprawcy, skutku) „stanowią reprezentację normatywną przymusu?”. Ta część pracy sprowadza się w dużej mierze do wykładni znamion („w celu zmuszenia”, „w celu wywarcia wpływu”, „zmusza”, „znęca się”, „doprowadza”), pod którymi występują przejawy przymusu psychicznego. Na tym tle Autorka wyprowadziła wnioski w zakresie wpływu wymaganych przejawów

przymusu psychicznego (formalny a materialny; wynikający wprost z czynności wykonawczej a znamiona ukryte) na granice odpowiedzialności karnej.

Ostatni V rozdział zawiera omówienie najistotniejszych czynników wpływających na odpowiedzialność karną za czyn zabroniony popełniony przez sprawcę posługującego się przymusem psychicznym. Mieści on w sobie w istocie trzy grupy zagadnień dotyczące: 1) analizy elementów subiektywnego nastawienia sprawcy (świadomość, wola, motywacja, cel), 2) instytucji uwzględnianych w związku z rozstrzygnięciem o odpowiedzialności karnej (świadomość i urojenie, anormalna sytuacja motywacyjna, zgoda dysponenta dobra prawnego), 3) indywidualizacji odpowiedzialności karnej osoby stosującej przymus i przymuszanej. Rozważane zagadnienia ukazywane są w szerokim kontekście poglądów wyrażanych w polskiej literaturze i orzecznictwie, w ujęciu prawnoporównawczym oraz integracyjnym – uwzględniającym osiągnięcia współczesnej psychologii, psychiatrii i kognitywistyki, co świadczy o dużej wiedzy Autorki i swobodzie w prowadzeniu naukowej debaty. Podejmowane analizy i wyprowadzane z nich wnioski nie budzą zastrzeżeń, chociaż w kilku miejscach prowadzą do zbyt uproszczonych konkluzji. Na s. 388 podjęta została kwestia oceny sytuacji, w której „fałszywe odbicie w świadomości podmiotu stosującego przymus psychiczny może przybrać postać urojenia. Sprawca może bowiem być przekonany o tym, że stosuje przymus psychiczny (...)”, co ma prowadzić do wniosku, iż „w związku z brakiem zagrożenia dla dobra chronionego prawem stosować można określoną w art. 13 § 2 KK konstrukcję usiłowania nieudolnego”. Wydaje się, że prawidłowa ocena takiego stanu faktycznego będzie uzależniona od wielu zmiennych, w tym od tego w ramach jakich znamion typu czynu zabronionego manifestował się przymus psychiczny, jakie były jego obiektywne przejawy, czy dokonanie czynu było niemożliwe ze względu na brak przedmiotu nadającego się do popełnienia na nim czynu zabronionego lub ze względu na użycie środka nie nadającego się do popełnienia czynu zabronionego, a nawet od ustalenia czy nie zachodzi przypadek *delictum putativum*.

Po zapoznaniu się z monografią trzeba zgodzić się z tezami cząstkowymi, które prowadzą do generalnej konkluzji, że pojęcie przymusu psychicznego jest teoretycznoprawną konstrukcją, która ze względu na swój pozanormatywny charakter nie jest samoistna, lecz stanowić może element lub uzasadnienie określonej instytucji prawa karnego. Funkcje przymusu psychicznego wynikają z funkcji poszczególnych instytucji, zarówno ogólnych, jak

i znamion ustawowych poszczególnych typów przestępstw. Charakter i zakres przymusu psychicznego kształtuje się jednak osobno dla każdej z omówionych instytucji.

Podsumowując, należy stwierdzić, że Autorka publikacji pt. *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym* (Warszawa 2020) wykazała się dużą wiedzą prawniczą, umiejętnością prowadzenia badań z wykorzystaniem metodologii właściwej dla prawa karnego, w perspektywie integracyjnej, uwzględniając szerokie płaszczyzny badawcze i ustalenia poczynione w innych dziedzinach nauki. Monografia ta spełnia ustawowe kryteria wskazane w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a P.s.w., co pozwala na uznanie jej za osiągnięcie naukowe, które stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne.

3. Ocena pozostałej aktywności naukowej

Dokonując oceny czy Habilitantka wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, w tym zagranicznej, należy w pierwszej kolejności dostrzec, że po uzyskaniu stopnia doktora znacząco pomnożyła Ona swój dorobek publikacyjny. Jest autorką łącznie 63 opracowań o charakterze naukowym, w tym 56 opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora. Na ten dorobek składają się: 2 monografie (wydana drukiem rozprawa doktorska i rozprawa habilitacyjna), 38 rozdziałów w monografiach naukowych i materiałach konferencyjnych, 16 publikacji w czasopismach naukowych (10 artykułów, 5 sprawozdań, 1 recenzja). Wydaje się, że do tego zestawienia trzeba dodać hasła encyklopedyczne w liczbie 25 zamieszczone w tomie XIII Wielkiej Encyklopedii Prawa, których sama Habilitantka nie zalicza do dorobku o charakterze naukowym, lecz popularyzatorskim.

Za najważniejsze osiągnięcie, poza rozprawą habilitacyjną, należy uznać monografię pt. *Kryminologiczne aspekty sekt destrukcyjnych* (Olsztyn 2008), która jest opublikowaną rozprawą doktorską i już wcześniej podlegała ocenie w związku z uzyskaniem stopnia naukowego.

Publikacje zamieszczone w monografiach wieloautorskich oraz czasopismach naukowych cechuje oryginalność (zarówno w doborze tematów, jak i treści), rzeczowa argumentacja oraz podejście integracyjne, w którym rozważania ściśle prawnokarne łączą się z ustaleniami poczynionymi na płaszczyźnie historycznej, socjologicznej, psychologicznej, kryminologicznej, filozoficznej, a nawet teologicznej. Prace zbiorowe, których częścią są

rozdziały autorstwa Habilitantki, zostały opublikowane w kilkunastu różnych wydawnictwach, w tym w renomowanych oficynach prawniczych (Wolters Kluwer, C.H. Beck), wydawnictwach uniwersyteckich (WAM, KUL, UWM), a także zagranicznych (Bari, Bratysława). Inaczej jest w przypadku artykułów naukowych, których miejsce publikacji jest mało zróżnicowane. Były one zamieszczane jedynie w „Studiach Prawnoustrojowych” (czasopismo wydawane przez jednostkę, w której Habilitantka jest zatrudniona), „Przeglądzie Policyjnym” i „Przeglądzie Więziennictwa Polskiego”.

Główny przedmiot zainteresowań badawczych Habilitantki stanowiła kontynuacja prac nad rzadko podejmowaną w polskiej literaturze prawa karnego problematyką sekt destrukcyjnych. W znaczącej części osiągnięcia te nawiązują do wyników badań prezentowanych już wcześniej jako tezy rozprawy doktorskiej, chociaż są poszerzane i rozwijane, a w części są to rozważania nowe. Wśród tych zagadnień na czoło wysuwa się nurt o charakterze interdyscyplinarnym, w którym problemowi sekt destrukcyjnych i ruchów satanistycznych nadano ujęcie kryminologiczne i politycznokarne. Interesujące jest m.in. ujęcie granic kryminalizacji czynów związanych z działalnością takich ruchów z perspektywy zasady proporcjonalności w artykule pt. *Bilans zysków i strat potencjalnej kryminalizacji czynów związanych z działalnością sekt destrukcyjnych* (w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym na etapie stanowienia i stosowania prawa*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010) oraz rozważania na temat etiologii i pomiarów przestępczości na tle satanistycznym w rozdziale pt. *Kryminologiczne aspekty satanizmu* (w: *Szatan w religii i kulturze*, red. S. Bukalski, Szczecin 2008).

Drugi nurt obejmuje problemy kryminologiczne i prawnokarne wyodrębnionych form przemocy psychicznej (*mobbingu, stalkingu, cyberprzemocy*). Wyróżnia się w nim przekrojowe opracowanie *10 Forms of Aggressive Behaviour of Youth in Cyberspace*, zawarte w materiałach pokonferencyjnych *Communication as a Measure of Protection and Limitation of Human Rights* (Bratislava 2013) oraz *Politycznokryminalne aspekty stalkingu w Polsce*, *Studia Prawnoustrojowe* 2011). Nie sposób nie dostrzec, że wyniki tych badań zostały również wykorzystane i rozwinięte w trakcie przygotowania rozprawy habilitacyjnej.

Trzeci segment zawiera normatywną analizę ochrony dóbr prawnych: życia i zdrowia, wolności, wolności seksualnej i obyczajności, wolności sumienia i wyznania. W tym nucie Habilitantka w interesujący sposób podjęła rozważania m.in. na temat eutanazji,

ochrony niezakłóconego korzystania z lokalu mieszkalnego, karalności pornografii, *groomingu*, ochrony małoletniego, którego – co trzeba docenić – nazywa podmiotem biernym przestępstwa. Ta część dorobku ma też wyraźny wymiar aksjologiczny. Pisząc o prawnej ochronie życia, stwierdza, że wprawdzie prawo karne nie zawiera legalnej definicji terminu „człowiek”, „jednak biologiczne granice gatunkowe nie są już dzisiaj kontrowersyjne”, a „powinnością jest stworzenie warunków zapewniających ochronę życia i zdrowia istotom dysmorficznym” (s. 437). Podejmuje również tematy pomijane, a ważne społecznie, jak np. zjawisko znachorstwa (*Odpowiedzialność karna za szkody powstałe w wyniku usług paramedycznych*, w: *Księga Jubileuszowa z okazji 70 urodzin Profesora Bogusława Sygita*, Łódź 2018), ochrony oznaczeń produktów regionalnych (*Zakres prawnokarnej ochrony nazw i znaczeń produktów regionalnych i tradycyjnych w świetle ustawy z 17 grudnia 2004 r.*, w: *Nielegalny rynek żywności*, red. W. Pływaczewski, R. Płocki, Szczytno 2013) czy zakazu dowodowego wynikającego z tajemnicy spowiedzi (*Zakaz dowodowy co do faktów objętych tajemnicą spowiedzi*, *Studia Prawnoustrojowe* 2020).

Habilitantka podejmowała również zagadnienia prawnokarnej ochrony zwłok ludzkich, ochrony tożsamości elektronicznej, polityki kryminalnej, środków karnych, przeciwdziałania terroryzmowi i europeizacji prawa karnego. Wyprowadzane wnioski mają głównie charakter prawnokarny, a częściowo kryminologiczny. Analizy prowadzone są z wykorzystaniem metodologii właściwej dla nauki i dogmatyki prawa karnego oraz kryminologii i wiktymologii, jednak wynikają również z pochwały godnych inklinacji Habilitantki do poszukiwania i adaptacji na gruncie nauk penalnych ustaleń czynionych w medycynie sądowej, socjologii, psychologii, filozofii. W tej grupie na uwagę zasługują opracowania dotyczące aktualnych dylematów polityki kryminalizacyjnej (*Kryminalizacja powodowana względami moralności – relikw przeszłości czy wyzwanie dla współczesnej legislacji*, w: *Aktualne problemy kryminalizacyjne*, red. B. Sygit, T. Kuczur, Toruń 2013; *Między populizmem penalnym a minimalizmem prawnym – rola wykładni przepisów prawa karnego w ustalaniu treści znamion ustawowych typów przestępstw*, w: *Nullum crimen sine lege*, red. I. Sepioło, Warszawa 2013).

Do dorobku Habilitantki należy również zaliczyć pełnienie funkcji współredaktora naukowego 5 monografii wieloautorskich (w jednej w dwóch wersjach językowych) oraz drobniejsze formy piśmiennicze (wprowadzenia, wykaz dorobku do księgi jubileuszowej) i

publikacje popularyzatorskie, a także sporządzone recenzje jednego podręcznika akademickiego oraz 4 artykułów.

Ilość cytowań według wyszukiwarki *Google Scholar* na dzień 7 czerwca 2021 r. nie jest wysoka i wynosi 9. Nie podważa to jednak pozytywnej oceny dorobku jako znaczącego, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Przedstawione do recenzji publikacje cechują się wysokim poziomem merytorycznym oraz poprawnością metodologiczną. Ich przygotowanie zostało poprzedzone rzetelnym studium dotychczasowych poglądów prezentowanych w literaturze i orzecznictwie, a dociekania i wyprowadzane wnioski następowały z wykorzystaniem adekwatnych metod badawczych.

Odnotować należy 22 wystąpienia na konferencjach naukowych krajowych i międzynarodowych, w tym 16 po uzyskaniu stopnia doktora. Czynny udział Habilitantki przejawiał się w wygłoszonych referatach, głosach w dyskusji oraz prowadzeniu panelu i moderowaniu dyskusji.

Habilitantka bierze również aktywny udział w przedsięwzięciach mających charakter współpracy międzyuniwersyteckiej, jak „Polska sieć badawcza – Badania naukowe i prace rozwojowe na rzecz bezpieczeństwa państwa i obywateli”, w konferencjach organizowanych poza Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim (Ogólnopolskie Forum Młodych Karnistów w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Ogólnopolskie Forum Młodych Kryminologów w Uniwersytecie w Białymstoku, coroczne sympozja poświęcone alternatywnym ruchom religijnym w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu) oraz w niecyklicznych konferencjach w Wyższej Szkole Administracji Publicznej w Białymstoku, Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, Akademii Krakowskiej im. A.F. Modrzewskiego w Krakowie, Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Poznaniu. Była członkiem komitetów organizacyjnych konferencji naukowych, w tym przewodniczącą komitetu organizacyjnego 4 edycji Warmińskich Konferencji Nauk Penalnych.

Poza działalnością publikacyjną oraz czynnym uczestnictwem w konferencjach i sympozjach, do aktywności naukowej realizowanej poza macierzystą uczelnią, należy zaliczyć 4 staże naukowe, odbywane w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie oraz dwukrotnie w Międzynarodowym Centrum Badań i Ekspertyz Kryminologicznych w Białymstoku, a także za granicą – w Uniwersytecie Aldo Moro w Bari (Włochy). Habilitantka uczestniczyła

również w programie wymiany akademickiej Erasmus Sokrates w Uniwersytecie Aldo Moro w Bari (2003 r.).

Habilitantka należała do zespołu realizującego grant Narodowego Centrum Nauki (*Skuteczność ekstradycji i europejskiego nakazu aresztowania w prawie polskim – studium porównawcze*, N N110 185438, pod kierunkiem Prof. dr hab. Stanisława Pikulskiego).

Godne odnotowania jest uzyskanie przez Habilitantkę dwukrotnie nagrody Rektora I stopnia w dziedzinie naukowej.

Oceniając całość powyższych osiągnięć można stwierdzić, że dr Marta Romańczuk-Grącka wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, w tym zagranicznej, co oznacza, że spełnia kryteria wskazane w art. 219 ust. 1 pkt 3 P.s.w.

4. Pozostałe osiągnięcia

Habilitantka ma w swoim dorobku bogatą działalność o charakterze dydaktycznym i organizacyjnym wykonywaną na Wydziale Prawa i Administracji UWM w Olsztynie. Prowadzi zajęcia z prawa karnego na kierunkach Prawo, Administracja, Bezpieczeństwo Wewnętrzne. W ramach seminarium sprawuje opiekę naukową nad studentami przygotowującymi prace magisterskie i licencjackie. Dotychczas była promotorem łącznie 185 prac dyplomowych, co trzeba uznać za znaczące osiągnięcie.

Habilitantka aktywnie angażuje się w prace organizacyjne na rzecz macierzystego wydziału i uczelni, za co dwukrotnie uzyskała nagrodę Rektora UWM II stopnia. Wśród tych aktywności można wymienić: członkostwo w radzie wydziału, organizację konkursów wiedzy z zakresu prawa karnego, pełnienie funkcji opiekuna roku oraz sekretarza e-czytelni WPiA UWM.

W ramach działań popularyzujących naukę oraz realizowanych na rzecz otoczenia prowadziła szkolenia z zakresu problematyki destrukcyjnych sekt religijnych i innych form przemocy psychicznej, w tym w ramach doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy Policji i pracowników pomocy społecznej, oraz udzielała wypowiedzi eksperckich w mediach.

Habilitantka jest członkiem Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego (od 2020 r.).

5. Wnioski końcowe

Po zapoznaniu się z rozprawą pt. *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym* (Warszawa 2020), pozostałym dorobkiem naukowym oraz aktywnością naukową stwierdzam, że Pani dr Marta Romańczuk-Grącka spełnia wszystkie ustawowe warunki wymienione w art. 219 ust. 1 pkt 1 – 3 P.s.w. do nadania Jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Kierownik
Katedry Prawa Karnego
dr hab. Krzysztof Wiak, prof. KUL